

Стаття надійшла до редакції 19.12.2019

Перевірено на плагіат 22.12.2019 р.

унікальність – 99,23%

<https://doi.org/10.17721/StudLing2020.16.115-128>

УДК 811.161.2

БІЛЯ ВИТОКІВ ПОЕТИЧНОГО КОСМОСУ ОЛЕКСІЯ ДОВГОГО**Олександр Миколайович Строкаль, omstrokal@gmail.com**

канд. філол. наук, асистент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Інститут філології

У статті проаналізовано характер мовної експлікації уявлень ліричного героя Олексія Довгого про особливості світобудови та організацію Всесвіту. Автором розглянуто такі питання загальнотеоретичного значення, як концепт та мовна картина світу.

Під час проведення дослідження було з'ясовано, що поезія Олексія Довгого поєднує в собі одкровення сина, який пишається славою поколінь, батьківськими і дідівськими моральними принципами, сповідь борця за Вітчизну, манускрипт медіума, якому відкриті всі таємниці Всесвіту, погляд філософа, педагога і медитативного лірика. У мові його поезії відображено уявлення його ліричного героя про трикомпонентний світ, який складається з верхнього, середнього та нижнього ярусів. Його ліричний герой усвідомлює ГОРИШНИЙ СВІТ як світ божественний, світ вічних істин і законів, світ янголів та чистої поезії. Основними образами, які наповнюють цей світ, є образи сонця, неба, птаха і вітру. Одним із центральних понять, що актуалізують локус СЕРЕДНЬОГО СВІТУ (або світу земного) у поетичному Всесвіті Олексія Довгого, є образ-концепт ЗЕМЛЯ. Цей образ виступає виразником таких лексико-семантичних варіантів лексеми «земля», як 'рідний край (Україна)' та 'верхній шар земної кори; ґрунт, який обробляється і використовується для вирощування рослин'. ПІДЗЕМНИЙ СВІТ актуалізується у тексті лексемами «поле» та «тінь».

Як показало дослідження, образ дороги в поетичному просторі Олексія Довгого є одним із центральних також, оскільки, по-перше, вербалізатори цього образу часто виступають компонентами, які творять макрообраз СЕРЕДНЬОГО СВІТУ, а по-друге, зазначений образ поєднує у горизонтальній просторовій площині авторського Всесвіту різні часові відтинки.

Виразниками ПІДЗЕМНОГО СВІТУ є в більшості випадків лексеми, пов'язані з іншими просторовими ярусами. Однак, потрапляючи в художній текст, такі одиниці, як «тінь» і «поле» набувають контекстуально зумовлених семантичних відтінків, які асоціативно пов'язуються із нижнім ярусом.

Ключові слова: космологія, Всесвіт, мовна картина світу, поезія Олексія Довгого.

© Строкаль О. М. [Строкаль А. Н.], omstrokal@gmail.com

Біля витоків поетичного космосу Олексія Довгого [У истоков поэтического космоса Алексея Довгого]

(Українською / На укр. яз.)

THE ORIGINS OF OLEKSII DOVHIY'S POETIC SPACE

Oleksandr M. Strokal, omstrokal@gmail.com

Ph. D., Assistant Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Institute of Philology

The article analyzes the nature of linguistic explication of the ideas of Oleksii Dovhiy's lyrical hero about the features of the universe and the organization of the universe. The author deals with such issues of general theoretical significance as the concept and linguistic worldview.

During the research it was found out that Oleksii Dovhiy's poetry combines the revelation of a son who prides himself on the glory of generations, paternal and grandfather's moral principles, confession of a fighter for the Fatherland, a manuscript of the medium, to whom all the secrets of the universe are revealed. The language of his poetry reflects the representation of his lyric hero about the three-component world, which consists of the upper, middle and lower tiers. His lyric hero is aware of the HIGHER WORLD as a world of the divine, a world of eternal truths and laws, a world of angels and pure poetry. The main images that fill this world are the images of sun, sky, bird and wind. One of the central concepts that actualize the locus of the MIDDLE WORLD (or world of the earth) in Oleksii Dovhiy's poetic universe is the image-concept of the LAND. This image is an expression of such lexical and semantic variants of the land tokens as 'the native land (Ukraine)' and 'the upper layer of the earth's crust; soil that is cultivated and used for growing plants'. THE UNDERGROUND WORLD is updated by entering the words «field» and «shadow» in the text.

As research has shown, the image of the road in Oleksii Dovhiy's poetic space is one of the central ones, since, firstly, the verbalizers of this image often act as components that make up the macro-image of the MIDDLE WORLD, and secondly, the image is combined different time shades in the horizontal spatial plane of the author's world plane.

THE UNDERGROUND WORLD is represented in most cases by tokens that are associated with other spatial tiers. However, by entering into the text, such units as «shadow» and «field» acquire contextually predetermined semantic nuances that associatively associate with the lower tier.

Keywords: *cosmology, the Universe, linguistic worldview, Oleksii Dovhiy's poetry.*

У ИСТОКОВ ПОЭТИЧЕСКОГО КОСМОСА АЛЕКСЕЯ ДОВГОГО

Александр Николаевич Строкаль, omstrokal@gmail.com

канд. филол. наук, ассистент

*Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
Институт филологии*

В статье проанализирован характер языковой экспликации представлений лирического героя Алексея Довгого об особенностях мироздания и организации

Вселенной. Автором рассмотрены такие вопросы общетеоретического значения, как концепт и языковая картина мира.

Во время проведения исследования было выяснено, что поэзия Алексея Довгого сочетает в себе откровения сына, который гордится славой поколений, родительскими и дедовскими моральными принципами, исповедь борца за Отчизну, манускрипт медиума, которому открыты все тайны Вселенной, взгляд философа, педагога и медитативного лирика. В языке его поэзии отражено представление его лирического героя о трехкомпонентном мире, состоящим из верхнего, среднего и нижнего ярусов. Его лирический герой осознает ВЕРХНИЙ МИР как мир божественный, мир вечных истин и законов, мир ангелов и чистой поэзии. Основными образами, которые наполняют этот мир, есть образы солнца, неба, птицы и ветра. Одним из центральных понятий, актуализирующих локус СРЕДНЕГО МИРА (или мира земного) в поэтической Вселенной Алексея Довгого, является образ-концепт ЗЕМЛЯ. Этот образ выступает выразителем таких лексико-семантических вариантов лексемы «земля», как 'родной край (Украина)' и 'верхний слой земной коры; грунт, обрабатывается и используется для выращивания растений'. ПОДЗЕМНЫЙ МИР актуализируется путем введения в текст лексем «поле» и «тень».

Как показало исследование, образ дороги в поэтическом пространстве Алексея Довгого является одним из центральных также, поскольку, во-первых, вербализаторы этого образа часто выступают компонентами, которые создают макрообраз СРЕДНЕГО МИРА, а во-вторых, указанный образ сочетает в горизонтальной пространственной плоскости авторской Вселенной различные промежутки времени.

Выразителями ПОДЗЕМНОГО МИРА являются в большинстве случаев лексемы, связанные с остальными пространственными ярусами. Однако, попадая в художественный текст, такие единицы, как «тень» и «поле» приобретают контекстуально обусловленные семантические оттенки, которые ассоциативно связываются с нижним ярусом.

Ключевые слова: космология, Вселенная, языковая картина мира, поэзия Алексея Довгого.

Постановка проблеми. Проблема мовної експлікації всесвіту авторського світобачення, унікальної та оригінальної організації індивідуально-авторського космосу в його текстах, поетичних чи прозових, останнім часом досить активно порушується сучасною лінгвістикою. Зрозуміла річ, коли мова йде про вивчення світобачення індивіда, слід говорити про особливості організації його концептуальної картини світу, представленої у його (індивіда) свідомості у вигляді низки концептів та особливостей їхньої взаємодії. Нагадаємо, що концепт найчастіше розуміють як певний означений елемент ідеального, який репрезентує дійсність мовця кризь призму його культури [1, с. 23].

Коли йдеться про репрезентацію картини світу автора, про вираження її

певними онтологічними одиницями, які дають можливість не лише її розуміння і сприйняття, але й стають матеріалом аналізу, то слід говорити, у першу чергу, про одиниці мови, які виражають той чи інший концепт, ту чи іншу особливість його функціонування. **Актуальним**, на наш погляд, у цьому ключі видається аналіз мови поезій, у якій надзвичайно динамічно і з високою експресивною наснаженістю втілено реінтерпретований автором колективний досвід людства. Відображений у міфах, легендах і переказах, до часу сакрально-буттєвий, а згодом десакралізовано-охудожнений у вигляді авторських образів-символів колективний досвід набуває у текстах митця виразно індивідуальної осмисленості, інтерпретації і розуміння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми.

На порядку денному сучасної лінгвістики одним із найактуальніших нині стоїть питання дослідження способу відбиття реальності у свідомості людини крізь призму лінгвальних і культурно-національних особливостей, притаманних певному мовному колективу, інтерпретації навколишнього світу за національними концептуальними канонами [6, с. 156], – питання вивчення особливостей мовної картини світу індивіда.

Згадану проблему на теренах мовознавства порушували Н. Арутюнова, А. Вежицька, Г. Гадамер, С. Воркачов, О. Колесник, В. Кононенко, О. Кубрякова, О. Лосєв, З. Попова, А. Приходько, О. Селіванова, Ю. Степанов, Й. Стернін та ін.

У контексті зазначеної проблематики маловивченим залишається доробок Олексія Довгого, у якому спостерігаємо навдивовижу різноманітну й поліфонічну систему вербального втілення світовідчуття його ліричного героя.

Відповідно, **об'єктом** нашого дослідження стала мова поезій Олексія Довгого, представлена у його текстах в чотиритомному виданні. **Предметом** – вивчення характеру мовного відображення автором світогляду його ліричного героя.

Мета статті – дослідження мовних особливостей вербалізації індивідуально-авторських уявлень про світ у поетичних текстах Олексія Довгого. Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**: розкрити особливості мовного втілення просторової організації всесвіту; дослідити характер лінгвальної експлікації та особливості взаємодії у картині світу ліричного героя таких концептів, як ВІТЕР, СОНЦЕ, ЗЕМЛЯ і ДОРОГА як

одних із найбільш яскраво представлених у творчості поета.

Виклад основного матеріалу.

«Я весь у русі, весь в осяянні, весь у труді. Весь у світі і всесвіті», – так говорив про себе, про свою творчість Олексій Прокопович Довгий, поет дивовижної снаги, митець, який володіє умінням бачити буденність, радощі і скорботи сьогодення, екстрапольовані на попередній досвід поколінь і осмислені в контексті вселюдської, всесвітньої проблематики – *«Вже й космос – твій, що за тобою вужча, // Вже й колос – твій, що з променя росте»* [4, с. 37], – ось так поетично і образно, коротко і талановито – про внутрішнє і вселенське висловився митець.

Постать Олексія Довгого-поета неймовірно багатогранна – з одного боку, він – громадський діяч, поборник правди і справедливості, чесності та щирості: *«Усім ти виден будеш в тому, // Що мав на серці, а не на меті»* [4, с. 25], а з іншого – невтомний захисник української мови, рідного СЛОВА, яке поет сакралізує, звеличує, надає йому характеристик позачася, порівняймо:

*Моя могутня і велична мово,
Ти збережи в мені безсмертне слово,
Щоб міг я ним з онуком говорити
І його в тому слові повторити* [4, с. 23].

Поетичні тексти Олексія Довгого – це і одкровення сина, який пишається славою поколінь, батьківськими і дідівськими моральними принципами, і сповідь борця за Вітчизну, і манускрипт медіума, якому відкриті всі таємниці Всесвіту, і філософа та педагога, і, зрештою, медитативного лірика, для якого *«Усе минулося. Нічого вже нема. // Є тільки ми, мелодія і слово...»*. Його поезія – багатогранна, а космос його текстів – всеохопний – у ньому надзвичайно майстерно і гармонійно поєднано СВІТ ГОРИШНІЙ, СВІТ СЕРЕДНІЙ (або ЗЕМНИЙ) та СВІТ ПІДЗЕМНИЙ, потойбічний.

Так, СВІТ ГОРИШНІЙ – це світ божественний, світ вічних істин і законів, світ янголів, світ чистої поезії (*Не жив я, мов ангел в раю. // Не знав неприродного злету. // Я вистраждав віру свою // І сонячну долю поета*), світ, у якому головними персонажами є СОНЦЕ, НЕБО, СИНЬ-БЛАКИТЬ, ПТАХ І ВІТЕР. Останній, однак, часто переміщується до СВІТУ СЕРЕДНЬОГО, несучи або ж благословення богів у вигляді натхнення і поезії (*Я так пишу, як дихаєте ви, // Як грає вітер в килимах трави, // Як плине чиста у ріці*

вода...), або випробування долі (*Дзвенить льодок. Витьохкують копита. // В обличчя вітер-поземок січе...*). Загалом концепт ВІТЕР у поезії Олексія Довгого має амбівалентну природу – то він виступає як *шалений, колючий* і деструктивний елемент космосу автора (вірш «**Буря**» [3, с. 17]), то, попри свою шаленість, колючість і гостроту, гартує особистість (вірш «**Я не Бог і не геній. Ти мене не люби...**» [3, с. 46]). Звернімо увагу на те, що в першому випадку ВІТЕР виступає стихією деструктивною – образом-експлікантом стану дисгармонії мікрокосму поета та макрокосмосу, на що вказують номінації його атрибутів (*шалений, колючий*) та назви акустичних процесів, супровідних йому (*скрип, тріск*), порівняймо: «*Шалений вітер. Колючий вітер. // Аж скрип у серці. Аж тріск у вітах. // Нагне березу. Відпустить потім. // Дереву бідні в дощі, як в поті*» [3, с. 17]. У другому випадку він (ВІТЕР) навпаки – сприяє встановленню гармонії особистості і Всесвіту, гартуючи першу, порівняймо: «*Я не Бог і не геній. Ти мене не люби. // Я лиш трепетна гілка важкої доби. // Розпина мене доля на гострих вітрах, // Щоб в душі моїй зріли безстрашність // і страх*» [3, с. 46], – як бачимо, гармонія зі Всесвітом, на думку О. Довгого, – то не цілковита перевага над ним, а набуття саме тих характеристик, тих рис, які належить мати людині, яка, у свою чергу, має бути досконалою у своїй недосконалості і вразливості.

Супровідною характеристикою розглядуваного концепту виступає така його концептуальна ознака, як **переміщення**. Найбільш семантично прозоро цю ознаку вербалізує лексема «*звітрувати*» у таких рядках поета: «*Своїх думок не звітрую на полове, // Якщо вони вжились в твоїй судьбі*» [3, с. 20], – як бачимо, тут конотативно реалізовано такі значення, як ‘переміщати щось за допомогою вітру’ (пряме) і ‘знецінювати щось’ (метафоричне). У згаданому поетичному контексті образ-концепт ВІТЕР набуває божественної здатності замінювати одну сутність іншою, тим самим переміщуючи атрибути об’єкта між різними аксіологічними аспектами (тут – від чогось вартісного і високого до незначного). Така здатність створювати метаморфози виявляється і в низці інших контекстів. Так, у поезії «**Углиб і углиб – до найдальших артерій...**» [3, с. 21] реалії, асоціативно пов’язані з концептом ВІТЕР (наприклад, *лет*), стосуються так званого ГОРІШНЬОГО СВІТУ, «*Сьогодні не догма – найвищий критерій, // А розум людини, і очі, і руки... // Од кроку – до лету. Од звуку – до грому. // В симфонії бурі – агонія тиша*», – бачимо, як автор майстерно зображає тісний взаємозв’язок людських чеснот зі світом божественним, задіюючи систему протиставлень,

компоненти яких порядково і асоціативно пов'язані із відповідними просторовими ярусами (догма – розум, крок – лет, звук – грім). І постає перед очима швидкий, нічим не сповільнений, не зашкарублий рух, а рух нестримний, небесний, Богом даний.

І, здавалося б, нічим такий політ розвитку людини, її наближення до високих начал не спинити, але ВІТЕР у поетичному космосі Олексія Довгого – швидка, плинна і потужна енергія, яка здатна змінювати сутності в гірший чи кращий бік, ВІТЕР у нього – то своєрідний Гермес, який приносить від богів людині звістку про ЧАС. Обидва ці концепти в його поезіях тісно взаємодіють, вони взаємозумовлені, адже швидкість ВІТРУ зумовлена ЧАСОМ, а ЧАС, який летить, тісно і цілком пов'язаний із ВІТРОМ, порівняймо:

*Летить, мов олень, час у відчайдушнім твісті,
Збиває древній пил – аж блискавка з-під ніг,
І крутиться земля у голубому свисті,*

І сиплется з небес гарячий білий сніг... [3, с. 39], – у наведених рядках вражає надзвичайно поетичне, промовисте, образне порівняння лету часу із оленем, яке допомагає митцю акцентувати на нестримній легкості часового плину. Однак, зображувана легкість часоплину жодним чином не створює позитивних конотацій – вочевидь цілковита дисгармонія СВІТУ СЕРЕДНЬОГО (земного) і СВІТУ ГОРІШНЬОГО, яка виявляється у низці практично апокаліптичних реалій (*відчайдушній твіст, свист, гарячий сніг*). Зауважимо, що в поетовому світовідчутті трагізм плину часу, його незворотність і невпинність виявляються як на вселюдському (див. вище), так і на особистісному рівнях:

*Летять мої роки – нагайка над оком.
Впиваються шпори в замилені боки.
Летять мої роки – об камінь цокочуть.
Не вернуть туди, куди вершиники хочуть* [3, с. 44].

Як бачимо, час для поета – то і легкий олень, і голубий свист, і гривасті бурани, рух яких – то ВІТЕР в усіх можливих конотативних асоціаціях, які, у свою чергу, неминуче пов'язані із реаліями ГОРІШНЬОГО СВІТУ.

Однак, як і варто очікувати, основним, домінантним і визначальним для ГОРІШНЬОГО СВІТУ поета є концепт СОНЦЕ, вербалізований як прямими номінаціями концепту («*Поезія приходить завше просто, // Як день, як вечір, сонце, як зоря...*»), так і вторинними похідними, зокрема ад'єктивами на

кшталт «сонячний» (*сонячна родина, сонячна доля*).

Традиційне уявлення про сонце пов'язує його із вогненным колом чи колесом, кулею, діжею. «Люди думають, що сонце кругле, як діжа, і перекачується по небі і світить по божій волі», «вогняна куля, що її послав Господь для користі світові» [5, с. 89–90].

У концептуальній картині Олексія Довгого СОНЦЕ – це і поезія, і родина, і доля, і все, що несе життя, що надихає, СОНЦЕ у нього і *прямовисне*, і *лється*, і *руки простяга*, із сонцем пов'язані образи *променів*, *колосу*, *зеніту* тощо. Так, однозначно позитивно конотованим згаданий образ-концепт виступає у вірші «**Поезія приходить завше просто...**» [3, с. 13], у якому автор художньо описує процес творчості, своє уявлення про його (процесу) неземну природу, якій байдужі споживацькі переживання, яка завше безкорислива і щедра (поет не випадково наостанок залишає цю тезу, аби наголосити на ній, підкреслити: «*Поезію, як силу, віддають*»).

«*Поезія приходить завше просто, // Як день, як вечір, сонце, як зоря...*», – а такими поетичними рядками розпочинається вірш – і одразу наче тонким поетичним камертоном налаштовується читач на божественну тональність, на розуміння процесу творчості як милості і наснаги вищих небесних сил, як процесу, що охоплює весь Всесвіт, усі часові рамки (*вечір, зоря*) та просторові відтинки – від космічних до індивідуальних (*Веселкою підводиться у простір, // Як усміх той, що серце підкоря*).

СОНЦЕ у поетовій картині світу не лише займає центр Всесвіту (*сонце прямовисне*), але й надзвичайно активне, воно повністю персоніфіковане, воно благословляє природу і самого поета. Зокрема, у рядках «*На море лється сонце прямовисне, // Летить мелодій дикий круговій, // Та западає в душу тільки пісня, // Яку співа мені морський прибіій*» [4, с. 59] автор за допомогою таких конструкцій, як «*мелодій круговій*», «*западає в душу пісня*», «*співа морський прибіій*» створює художньо-поетичний космос цілковитої гармонії двох світів – НЕБЕСНОГО і ЗЕМНОГО, під божественним оком СОНЦЯ. У вірші «**Собі**» [3, с. 38] СОНЦЕ бере активну участь у подоланні дисгармонії між зазначеними вище світами, порівняймо: «*Бракує слів. Мені бракує слів. // На добрий засів – вистиглий посів. // А нива просить жадібно зерна, // А сонце руки простягає – на!*», – звернімо увагу на те, як поет майстерно, використовуючи низку лексем на позначення художніх образів *ниви, сонця, засіву* і створюючи унікальний макрокосмос, метафорично зображає стан творчої кризи, яка, з огляду на фабулу, може долатися лише

силами небесними, а отже і має відповідну сакральну природу, долучення до якої відбувається часто завдяки стражданням, порівняймо: «*Не жив я, мов ангел в раю. // Не знав неприродного злету. // Я вистраждав віру свою // І сонячну долю поета*» [3, с. 34].

Горішній доволосонячний простір для поета виступає не лише вмістилищем творчих начал, джерелом натхнення і сили. Так, у поезії «**Це мій народ. У мене він один...**» [3, с. 26] у сферу впливу і функціонування СОНЦЯ, марковану ад'єктивом «*сонячний*», також входить історична пам'ять народу, його спадок: «*Це мій народ. У мене він один. // Такі, як я, у нього не єдині. // У його славній сонячній родині // Зійшлися сотні родів і родин*». Поет не мислить себе безвідносно до свого народу (*Я в нім кровина, чесна і болюча*). Зв'язок історичної пам'яті народу із СОНЦЕМ посилює уживання поетом таких лексем, як «*кров*», «*нуртує*», «*кипить*», які, у свою чергу, є носіями асоціативного зв'язку із семами 'гарячий', 'висока температура'. А названі семи, зауважимо, перебувають також у семантичному ядрі лексики «*сонце*».

Звертає на себе увагу використання митцем низки лексем на позначення понять та атрибутів, які опосередковано вказують на аналізований концепт. Зокрема, це слова «*промінь*», «*вогонь*», «*колос*», а також «*променистий*» і «*золотий*» відповідно. Так, словоформа «*промені*» у поезії «**Ранок**» [3, с. 18] не лише покликана створити асоціативний образ *ранкового сонця* за допомогою контекстуально вжитих одиниць «*ранок*», «*синь*», «*вогонь*», який своєю чергою метафорично передає натхнення і творчість, порівняймо: «*Тіні і промені – раптом по ниві! // Ранок! І маєвом хлюпнула синь... // Чуєш, говорять дерева красиві? // А, може, то люди? То їх голоси? // Очі і руки. І схожі, й не схожі. // Слово – вогонь. А думки – течія...*». В аналізованому поетичному уривку поет передає дивовижне єднання СВІТУ ГОРІШНЬОГО та СВІТУ СЕРЕДНЬОГО (або земного). Однак, бачимо, що цей момент єднання відбувається за активної участі Небесного Світила, яке виступає началом змін (*Тіні і промені – раптом по ниві!*). У розглядуваній поезії досить виразно представлена триєдина авторська модель Всесвіту СВІТ ГОРІШНІЙ – СВІТ СЕРЕДНІЙ – СВІТ ПІДЗЕМНИЙ (лексеми-маркери: *промені – нива – тіні* відповідно) та Світове Дерево як універсальна Вселенська Вісь (невипадково у тексті зустрічаємо не лише відповідну номінацію «*дерева*», але також і його атрибут «*красиві*», що відображає унікальне авторське бачення моделі Всесвіту і ролі в ньому Світового Дерева

як моделі в усіх сенсах досконалої).

Звернімо увагу також на контекстуальне протиставлення образів *променів* і *тіні*, які опосередковано вказують на конфлікт СВІТУ ГОРИШНЬОГО та СВІТУ ПІДЗЕМНОГО. Така опозиція досить поширена в поезії Олексія Довгого – у його макрокосмі ці два світи завше у конфлікті, що відображає дуалістичну природу Всесвіту. Їхня ж взаємодія, якщо і має місце, то відбувається у СВІТІ СЕРЕДНЬОМУ (звернімо увагу на використання поетом лексеми «*нива*», яка має стійку і виразну кореляцію із лексемою «*земля*», а тому і маркує локус СЕРЕДНЬОГО СВІТУ).

Божественну природу слова, а особливо слова поетичного, автор змальовує за допомогою художнього співвіднесення його із природним явищем (*Слово – вогонь*), тоді як ментальні характеристики (лексема «*думки*») займають, на перший погляд, позицію на Світовій Осі нижчу (лексема «*течія*», яка пов'язана із лексемою «*вода*») – маркують явища СЕРЕДНЬОГО СВІТУ, однак не менш важливу з огляду на концептуальну модель Всесвіту, у якій символ *ріки* виступає межею між світами, шляхом до сходу СОНЦЯ чи у потойбіччя.

Поодинокі у мовній картині світу поета представлені одиниці, пов'язані із концептом СОНЦЕ, які містять негативну конотацію. Так, у поезії «**Не посмішки боюся, а роси...**» [3, с. 32] лексема «*промінь*», яка входить у лексико-семантичне поле «сонце», набуває атипової деструктивної конотації, перебуваючи в образно-смісловій опозиції до лексеми «*роса*» як експлікатора образу *води життя*, порівняймо: «*Не посмішки боюся, а роси, // Яку гарячий промінь загасив*», – промовистим є уживання автором ад'єктива «*гарячий*», який посилює ефект негативної взаємодії стихій. Лексема «*вогонь*» у вірші «**Бува, всміхаюсь, як мені болить...**» [4, с. 24] бере участь у створенні образу внутрішніх переживань поета та актуалізує переважно так звану «діяльнісну» сему лексеми «*сонце*» ‘спалювати’: «*Бува, всміхаюсь, як мені болить, // Але не можу болю перелить. // Кричить душа і корчиться в мені, // Немов жива галузка у вогні*».

З-поміж експлікантів лексико-семантичного поля «небо і небесні світила» чільне місце також займають лексеми, які позначають небо: «*небо, висота, синь, зоря, зірка, місяць*», їхні похідні (*небесний*), а також одиниці на позначення асоціативно пов'язаних із небесною сферою явищ та реалій (*далина космічна, надпланетний лет, голубий свист, веселка, блискавка*).

Досить часто у мовній картині світу поета названі одиниці уживаються

не лише для створення локусу ГОРИШНЬОГО СВІТУ, але для вираження художнього протистояння двох світів – небесного і земного. Для автора, попри можливість долучення до ГОРИШНЬОГО СВІТУ завдяки поетичному слову, натхненню (див. вище), сягнути небесних сфер, перейшовши у стан небожителів, неможливо: «*Людина ж тільки здійметься у небо – // Уся Земля до неї прироста*» [4, с. 16], – мудро зауважує поет і одразу ж – про одвічні земні туляння людини, творчий пошук і зумовлену тілом прив'язаність до СВІТУ СЕРЕДНЬОГО: «*...Але не знаю спокою ніде. // Душею рвуся в далину космічну, // А кров земна у венах аж гуде*» [4, с. 17].

НЕБО в Олексія Довгого, як і СОНЦЕ, цілком персоніфіковане – воно не фон, не полотно і не панорама, воно «*цвіте пастелями*», «*синіє*» і навіть стає складником дивовижно поетичних образів, наприклад в однойменній поезії: «*Зерно з очима неба. І стебло, повне літа...*», – бачимо практично оксюморонне поєднання складників СВІТУ ГОРИШНЬОГО (*очі неба*) і фактично ПІДЗЕМНОГО (*зерно*), надприродність якого (поєднання) посилює авторське «*Така незвична розкіш – немов у серце спис*» [3, с. 40].

Одним із центральних понять, що актуалізують локус СЕРЕДНЬОГО СВІТУ (або світу земного) у поетичному Всесвіті Олексія Довгого, є образ-концепт ЗЕМЛЯ. У більшості випадків можемо говорити про експлікацію таких лексико-семантичних варіантів лексеми «земля», як ‘рідний край (Україна)’ та ‘верхній шар земної кори; ґрунт, який обробляється і використовується для вирощування рослин’ за допомогою уведення в поетичний текст низки лексем на позначення реалій рослинного світу (*вишня, дерево, жито, зело, зерня, квіти, клен, колосок, корінь, листок, плід, пшениця, росток, трава, чебрець, черешня, яблуна, ячмінь*) та елементів рельєфу (*долина, луг, луговий степ, нива, поле, чорнозем*).

Для Олексія Довгого зв'язок із рідною землею, із усім людським є необхідною передумовою гармонії зі Всесвітом – «*Я росток натрудженого поля*», – стверджує автор, акцентуючи на одвічному зв'язку з Україною. Ведучи мову про рідну землю, поет часто вдається до використання зменшено-пестливих лексем-номінацій реалій як СВІТУ ГОРИШНЬОГО, так і СЕРЕДНЬОГО (*полечко, сонечко, вишеньки*), порівняймо: «*Вірю в думи і слова пророчи // І приємлю тільки все земне, // Щоб мене водили серце й очі, // Щоб любило сонечко мене, // Щоб співучі вишеньки і клени // Розквітали щедро по весні, // Щоб вкраїнське полечко зелене // Слалося до обрію мені ...*» [2, с. 49]. Звернімо увагу на те, що митець свідомо відмовляється від такої

для нього важливої і значущої підтримки СВІТУ ГОРИШНЬОГО, якщо взаємодія між світами відбуватиметься на чужій землі: «*Я не хочу сонячної долі // Там, де сяє сонце не моє*», – заявляє митець.

Досить специфічною в аналізованій поезії є авторська оцінка СВІТУ ПІДЗЕМНОГО – так, попри типовий для лексеми «*поле*» семантичний зв'язок із лексемою «*земля*» як реалією СВІТУ СЕРЕДНЬОГО, у вірші спостерігаємо актуалізацію локусу ПІДЗЕМНОГО СВІТУ через входження лексеми «*поле*» у фразеологічну конструкцію «*перейти в нього (поле – О.С.)*», порівняймо: «*Я росток натруженого поля, // Що одним у цьому світі є. // Весь я в його розквіті і рані, // Весь я з його думи і мети. // І тому аж на останній грані // Хочу тільки в нього перейти*», – як бачимо, автор удається до однозначно позитивної оцінки аналізованого локусу (уживання вербатива «*хочу*»), демонструючи високий, доречніше сказати, глибокий патріотизм «від кореня до сонця».

Одним із досить промовистих, а часто і центральних поетичних образів космічного простору Олексія Довгого є ДОРОГА (або шлях). Вона часто є супровідним елементом СЕРЕДНЬОГО СВІТУ, СВІТУ ЗЕМНОГО, який поєднує у «горизонтальній» просторовій площині авторського Всесвіту різні часові відтинки.

У поетовому Всесвіті концепт ДОРОГИ уміщує в собі і образи життєвого шляху, долі, вибору – «*Ступаю твердо на свою дорогу. // Важкий і сильний. В поті, як росі*»; і усвідомлення поетом своєї виняткової місії і водночас практично вселенської відповідальності за кожен свій крок – «*Уже нема попереду нікого. // Передній я. А там за мною – всі*»; і певним «містком», сполучною ланкою поколінь як із ретроспективним вектором, так і перспективним, своєрідною ниткою Парки, долею, якою передається досвід, радість і печаль, і водночас ниткою Аріадни за умови повного усвідомлення важливості і значущості кожного свого кроку, порівняймо:

Іду. Ступаю, дякуючи долі.

Діла людей продовжую земні.

Іду. Несу і радощі, і болі

Свої і тих, що будуть по мені [3, с. 15].

У деяких випадках ДОРОГА Олексія Довгого далеко не рівна і гладенька – то не торований кимось величним і геніальним шлях, хоча «*Там, перед нами, епохальні долі // І епохальні сяяли уми*», а шлях часто тернистий, виболілий, грузький, як, до прикладу, у поезії «*Буря*», шлях, який потребує

борні, бо ж *«Покрив бур'ян минулу нашу славу»*, самозречення і повної самовіддачі – це шлях вічного руху, хай і до болю нестерпного, але єдино можливого, шляху, який долатимуть у своїй упертій зятятості лише справжні борці, бо для них спинитися – *«все 'дно що вмерти!»* –

«...Слизький обніжок. Грузька дорога.

Нестерпний порух. Аж терпнуть ноги.

Та не спинюся. Ступаю вперто.

Бо тута стати – все 'дно що вмерти!» [3, с. 17], – безкомпромісно і рішуче стверджує поет. Такий рух уперед тернистим шляхом означає для майстра поетичного слова, певна річ, боротьбу, боротьбу із собою (*Неправда, що йду на спадок, // Що гне мене долу вік. // Я серцем бентежно й радо // В добу молоду проник*), яка є своєрідним гартом, розвитком світу внутрішнього, мікрокосму, наслідком якого стане гармонія із макрокосмом – *«Я в самім її горнилі // Гартую життя земне. // Ніякій у світі силі // Не перемогти мене»* [3, с. 35]. Як бачимо, для О. Довгого боротьба стає запорукою не лише можливості загартуватися, стати сильнішим, але й може надати сили для впливу чи навіть супротиву силам вищим і космічним.

І саме в цьому – увесь поет Олексій Довгий – син своєї землі, невтомний сонцепоклонник, натхненний божественним промислом поет, дорога якого – то шлях одвічної боротьби із собою, зовнішніми обставинами, ворожими силами – боротьба за душу, за правду за Україну.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження особливостей мовної експлікації індивідуально-авторської картини світу Олексія Довгого дозволяє говорити про реалізацію в його поетичних текстах триєдиної авторської моделі Всесвіту СВІТ ГОРІШНІЙ – СВІТ СЕРЕДНІЙ – СВІТ ПІДЗЕМНИЙ, основними виразниками якої можна назвати лексеми *«промінь»*, *«нива»* і *«тінь»* та семантично й асоціативно пов'язані з ними інші мовні одиниці. Найбільш виразно в його мовленні представлено одиниці на позначення таких концептів, як СОНЦЕ, ЗЕМЛЯ, ДОРОГА, що пов'язані з означеними вище ярусами світобудови. Окремо нами визначено роль концепту ВІТЕР із відповідним вербалізатором як певного між'ярусного концепту, пов'язаного з високим і середнім рівнями. Вербалізаторами нижнього ярусу є переважно контекстуально переосмислені лексеми, які стереотипно відображають реалії інших ярусів. Винятком виступає лексема *«тінь»*, яка асоціативно пов'язується з потойбічним світом.

Аналіз мовно-поетичних засобів відображення авторського космосу в

поезії Олексія Довгого засвідчив надзвичайно вагому роль у ньому низки вербалізаторів концепту СОНЦЕ. Було помічено, що такі одиниці беруть участь у створенні в мовній картині світу поета відповідного художнього образу, який у космологічних уявленнях ліричного героя займає основне місце. Вважаємо, що особливості функціонування та вербалізації згаданого концепту потребують окремого дослідження.

Література:

1. Вежбицкая, А. *Понимание культуры через посредство ключевых слов* (Москва, 2001), 288.
2. Довгий, О. П. «Дереворити.» *Вибрані твори в чотирьох томах* (Київ, Укр. письменник, 3, 2009), 536.
3. Довгий, О. П. «Дихання вічності. Восьмивірші.» *Вибрані твори в чотирьох томах* (Київ, Укр. письменник, 2, 2009), 388.
4. Довгий, О. П. «Доторки блискавки.» *Вибрані твори в чотирьох томах* (Київ, Укр. письменник, 1, 2009), 414.
5. Петров, В. «Міфологема “Сонця” в українських народних віруваннях та візантійсько-геліністичний культурний цикл.» *Етнографічний вісник* 4–6 (Київ, 1927–1928): 88–119.
6. Штерн, І. Б. *Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник* (Київ, АртЕк, 1998), 336.

References:

1. Vezhbickaja, A. *Ponimanie kul'tur cherez posredstvo ključevyh slov* [=Understanding cultures through keywords] (Moskva, 2001), 288 (in Rus.).
2. Dovhuj, O. P. «Derevority.» *Vybrani tvory v chotyry'oh tomah*, v. 3 (Kyiv, Ukr. pys'mennyk, 2009), 536 (in Ukr.).
3. Dovhuj, O. P. «Dyhannja vichnosti. Vos'myvirshi [=The breath of eternity. Octopus].» *Vybrani tvory v chotyry'oh tomah*, v. 2 (Kyiv, Ukr. pys'mennyk, 2009), 388 (in Ukr.).
4. Dovhuj, O. P. «Dotorky blyskavky [=Lightning touches].» *Vybrani tvory v chotyry'oh tomah*, v. 1 (Kyiv, Ukr. pys'mennyk, 2009), 414 (in Ukr.).
5. Petrov, V. «Mifologema “Soncja” v ukrai'ns'kyh narodnyh viruvannjah ta vizantijs'ko-gelinistychnyj kul'turnyj cykl [=Mythologem of the “Sun” in Ukrainian folk beliefs and the Byzantine-Hellenistic cultural cycle].» *Etnografichnyj visnyk* 4–6 (Kyiv, 1927–1928): 88–119 (in Ukr.).
6. Shtern, I. B. *Vybrani topiky ta leksykon suchasnoi' lingvistyky. Encyklopedychnyj slovnyk* [=Selected topics and lexicon of modern linguistics. Encyclopedic Dictionary] (Kyiv, ArtEk, 1998), 336 (in Ukr.).